

KS. KRZYSZTOF SMYKOWSKI

Instytut Teologii Moralnej KUL

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ „ETYKA I EKONOMIA W ŚWIETLE NAUCZANIA BENEDYKTA XVI” Bydgoszcz, 10-12 czerwca 2012 r.

Katolicka myśl społeczna, rozwijana na wydziałach i uniwersytetach katolickich, jest skierowana do wszystkich wiernych oraz do ludzi dobrej woli. Mimo dynamicznego rozwoju tejże myśli, co wyraża się w publikacji dokumentów, książek i artykułów, pozostaje jednak ona nadal nieznaną wśród tych, do których jest adresowana. Popularyzacji nauki społecznej Kościoła służą tygodnie społeczne. W dniach 10-12 czerwca 2012 r. odbyły się w Bydgoszczy jubileuszowe XXV Bydgoskie Dni Społeczne. Połączone były one z Międzynarodową Konferencją Naukową „Etyka i ekonomia w świetle nauczania Benedykta XVI” oraz inauguracją działalności Centrum Studiów Ratzingera, które powstało dzięki współpracy Fundacji Watykańskiej Josepha Ratzingera – Benedykta XVI, Diecezji Bydgoskiej oraz Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. Zadaniem tej nowo powstałej instytucji jest wspólne podążanie drogą wielkich przewodników, do których z całą pewnością można zaliczyć Josepha Ratzingera.

Pierwszy dzień Bydgoskich Dni Społecznych rozpoczął się Eucharystią celebrowaną w Katedrze Bydgoskiej. W homilii bp Jan Tyrawa zwrócił uwagę, że czasy współczesne charakteryzuje głęboki głód myśli teologicznej oraz filozoficznej zarówno na płaszczyźnie uniwersyteckiej, jak i tej dotyczącej życia codziennego człowieka. Wezwanie to podejmuje Kościół proponując myśl społeczną, która może stać się odpowiedzią na pytania dręczące współczesne społeczeństwa. Hierarcha ukazał niebezpieczeństwo odrzucenia logiki i racjonalności. Z taką pokusą spotyka się człowiek w świecie, który niezwykłe łatwo skłania się do tego, co irracjonalne.

Wykłady wygłoszone w pierwszym dniu sympozjum miały charakter historyczny i służyły przybliżeniu słuchaczom znaczenia tygodni społecznych oraz osiągnięć dwudziestu pięciu lat myśli społecznej w Grodzie nad Brdą. Ks. dr Tomasz Kalościński w prelekcji *Tygodnie Społeczne w Kościele* podkreślił, że Bydgoskie Dni

Spoleczne wpisują się w długą i bogatą historię tego typu spotkań w różnych krajach Europy, które zostały zapoczątkowane po wydaniu przez Leona XIII pierwszej encykliki społecznej *Rerum novarum*.

Ks. dr Tomasz Głuszak w czasie wystąpienia *25 lat myśli społecznej Kościoła w Bydgoszczy* przedstawił dzieje spotkań dotyczących kwestii społecznych. Prelegent ukazał znaczącą rolę bpa Jana Wiktora Nowaka, inicjatora Dni Społecznych oraz ks. dra Tadeusza Makowskiego, który przez wiele lat koordynował organizację spotkań oraz wygłosił najwięcej wykładów. W historii bydgoskiej myśli społecznej wyróżniono trzy okresy. Pierwszy obejmuje czas do 1996 r., kiedy wykłady odbywały się z osobistym udziałem i wsparciem bpa Nowaka. Prelekcje cieszyły się dużym zainteresowaniem bydgoszczan. W drugim okresie dało się wyraźnie zauważyć spadek frekwencji oraz zmniejszenie liczby wykładów wygłaszanych przez znawców myśli społecznej. Trzeci okres został zapoczątkowany w 2004 r. powstaniem Diecezji Bydgoskiej. W ciągu ćwierćwiecza tematyka spotkań była różnorodna i obejmowała takie zagadnienia, jak m.in. biblijne, patrystyczne i scholastyczne podstawy nauki społecznej, społeczny wymiar Dekalogu, kwestie ekonomiczne oraz zadania szkoły katolickiej w społeczeństwie.

Drugi dzień konferencji zgromadził w auli Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej wielu gości. Wśród nich znalazł się Sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej kard. Tarcisio Bertone, arcybiskupi i biskupi, parlamentarzyści, przedstawiciele władz samorządowych oraz bydgoskiego środowiska naukowego. Nastąpiło poświęcenie i otwarcie Centrum Studiów Ratzingera oraz nadanie Sekretarzowi Stanu tytułu profesora honorowego KPSW. Senat tej uczelni wyróżnił kard. Bertone za wybitne osiągnięcia w dziedzinie prawa kanonicznego, teologii moralnej oraz filozofii społecznej.

Kard. Bertone wygłosił także referat pt. *Wkład J. Ratzingera/Benedykta XVI w refleksję etyczną nad współczesną ekonomią*. Podkreślił on wyjątkową rolę miłości *agape-caritas*, która jest cnotą leżącą u podstaw zaangażowania w troskę o sprawiedliwość i pokój. Ukazał też źródła współczesnego kryzysu światowego, wśród których należy na pierwszym miejscu wymienić wykluczenie etyki i moralności, a zwłaszcza państwowej etyki gospodarczej. Niebezpieczne jest absolutyzowanie gospodarki. Przez uznanie jej za jedyną i najwyższą wartość prowadzi się do osłabienia całego systemu społeczno-gospodarczego. Kardynał dotknął także kwestii kompetencji Kościoła w dziedzinie życia gospodarczego. Zabiera on bowiem głos nie jako podmiot posiadający kompetencje o charakterze ekonomicznym, lecz jako znawca spraw ludzkich. Kościół bowiem nie boi się pytań o prawdę o człowieku i jego przyszłość (w tym także dotyczącą wymiaru ekonomicznego ludzkiej egzystencji). Nauka społeczna nie jest teorią drugorzędną wobec już istniejących, lecz posiada walor unifikujący, który wyrasta ze specyficznego punktu widzenia, jakim jest troska o dobro wspólne. Aby mogła być ona realizowana w centrum ekonomii i polityki, musi być zawsze człowiek i zapewnione winny być warunki do jego integralnego rozwoju. Na przeszkodzie stoją jednak ideologie indywidualistyczne i kolektywistyczne. Prelegent ukazał także znaczenie zasady braterstwa, która winna inspirować decyzje polityczne oraz potrzebę zmysłu krytycznego. Etyka gospodarcza jest bowiem narażona na utratę swojego charakterystycznego rysu. Może przez to zacząć służyć systemom gospodarczym zamiast je korygować.

Prof. Flavio Felice przedstawił temat *Porządek ekonomiczny a ekonomia rynkowa w perspektywie „Caritas in veritate”*. Podkreślił, że dokument ten nie jest wykładem zagadnień ekonomicznych, lecz teologiczno-pastoralnym dokumentem, którego podstawy znajdują się na pograniczu nauk szczegółowych oraz antropologii chrześcijańskiej. Prelegent zauważył, że rynek w modelu zaproponowanym przez Benedykta XVI funkcjonuje i rozwija się na bazie cnót, takich jak uczciwość i zaufanie. Nie może istnieć rynek czysty i prosty. Jest on bowiem systemem relacyjnym, u podstaw którego leży zdolność podmiotów do współpracy. Stosowanie instytucjonalnej drogi miłości jest fundamentalne dla integralnego rozwoju.

Dr Helena Czakowska wygłosiła referat *Globalny kryzys gospodarczy – spojrzenie ekonomiczne i nie tylko*. Podkreśliła, że aby możliwe były zmiany nie tylko w dziedzinie ekonomicznej, lecz także w wymiarze duchowym, konieczne jest promowanie wartości niematerialnych, w tym szczególnie rodzinnych przy jednoczesnym unikaniu hedonizmu i konsumeryzmu. Współczesny świat powinien podążać od idei *homo economicus* w kierunku *homo cooperativus*, od racjonalności jednostkowej do racjonalności społecznej, a nawet globalnej. Konieczna jest większa odpowiedzialność społeczeństw krajów bogatych za rozwój uboższych części świata.

O. dr Justinus C. Pech OCist przedłożył temat *Dlaczego racjonalne jest działanie etyczne?* Zauważył, że dominującym paradygmatem we współczesnym społeczeństwie jest imperializm ekonomiczny, a jako człowieka idealnego przedstawia się model *homo economicus*, który jest samolubny (niekoniecznie egoistyczny), zawsze otrzymuje wszelkie informacje i postępuje w sposób racjonalny. Model ten przeniknął do wszystkich znaczących współczesnych teorii ekonomicznych, które w oparciu o niego tłumaczą rzeczywistość. Prowadzi to z kolei do uznania maksymalnego zysku jako kryterium podejmowania decyzji. Wykładowca ukazał też znaczenie głosu sumienia jako pomocy w przeciwstawieniu się złu. Chrześcijanie winni ukazać, że człowiek jest czymś więcej niż zysk. W globalnej gospodarce trzeba skupić troskę na człowieku oraz jego potrzebach.

Spotkania w ramach ostatniego dnia XXV Bydgoskich Dni Społecznych odbyły się w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Bydgoskiej. Po powitaniu przez bpa Jana Tyrawę i ks. dra Wojciecha Szukalskiego głos zabrał bp Mario Toso. Sekretarz Papieskiej Rady „Iustitia et Pax” wygłosił wykład na temat *„Caritas in veritate” jako laboratorium dialogu Kościoła ze światem*. Prelegent zwrócił uwagę na poprawne rozumienie laickości państwa, która winna się wyrażać w uznawaniu praw człowieka, w tym prawa do wolności religijnej zarówno na płaszczyźnie indywidualnej, jak i wspólnotowej. Laickość nie oznacza neutralności państwa wobec wyznań, lecz ich aprobatę bez faworyzowania żadnego z nich. Wskazał też na niebezpieczeństwo absolutyzacji systemu demokratycznego, który jest w stanie ustalać normy prawne przeciwne wolności religijnej, życiu, pokojowi i ochronie środowiska, które stoją w sprzeczności z zasadą dobra wspólnego. Gdy państwo propaguje ateizm lub materializm, tym samym pozbawia siebie jakichkolwiek podstaw etycznych czy duchowych. Bp Toso zwrócił również uwagę, że prawo do wolności religijnej zakłada możliwość prezentacji swoich poglądów poza sferą kultyczną, w tym także w środkach społecznego przekazu. W tym kontekście z niepokojem odniósł się do odmowy przyznania katolickiej telewizji miejsca na cyfrowym multipleksie. W dru-

giej części swojego wystąpienia gość z Rzymu dokonał charakterystyki dwumianu chrześcijanin–instytucja. Apelował, by chrześcijanie ingerowali w działalność instytucji społecznych i politycznych, które same z siebie nie są w stanie budować dobrobytu świata. Muszą być bowiem wsparte przez dzieło odkupienia i formację sumień. Skorumpowane instytucje niszczą uczciwość ludzkiego i chrześcijańskiego doświadczenia moralnego.

Wśród zaproszonych gości znalazł się także prof. Giulio Tremonti, były minister gospodarki i finansów Republiki Włoskiej. W referacie *Etyka w ekonomii – standard czy opcja?* wskazał, że do zrozumienia współczesnych przemian ekonomicznych konieczne jest patrzenie w przeszłość, w tym szczegółowa analiza ostatnich dwudziestu lat, które zmieniły świat oraz patrzenie na zewnątrz, czyli obserwacja zmian w skali świata. Odnosząc się do współczesnego kryzysu, stwierdził, że należy na niego patrzeć przez pryzmat antycznego znaczenia słowa „kryzys” jako zmiany paradygmatu. Równowaga zbudowana na dialektyce pomiędzy dwoma teoriami, które symbolicznie wyrażają książki A. Smitha *Bogactwo narodów* i K. Marksa *Kapitał*, została zachwiana przez globalizację. Na skutek zmian geopolitycznych, technicznych i ideologicznych współczesny człowiek jest w stanie tworzyć bogactwo, a nie tylko – jak to było do niedawna – pomnażać lub manipulować nim.

Sesję przedpołudniową zakończyła dyskusja panelowa *Aspekty kulturowe zawarte w „Caritas in veritate”* prowadzona przez ks. dra Tomasza Kalocińskiego. Wzięli w niej udział ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski, ks. Giuseppe Costa i prof. dr hab. Stanisław Urban. Uczestnicy dyskusji podkreślali personalistyczne aspekty kultury, wskazując, że osoba jest twórcą, przedmiotem i adresatem kultury oraz ukazali kryzys wartości, który stoi u podstaw kryzysu gospodarczego. Dynamizm współczesnych zmian cywilizacyjnych niesie pozytywne zjawiska oraz liczne zagrożenia, które niepokoją ludzkie serca i umysły.

Popołudniowa sesja wykładowa została otwarta wystąpieniem prof. Achima Buckenmaiera *Kilka uwag o roli publicznej Kościoła na kanwie „Caritas in veritate”*. Prelegent ukazał, że Benedykt XVI, pisząc encyklikę, inspirował się przesłaniem Pawła VI, który nauczał o wzroście i rozwoju Kościoła, który jednocześnie pozostaje tym samym podmiotem. Odwołując się do roli publicznej Kościoła, przypomniał, że istnieje on, by pomagać ludziom w integralnym rozwoju. Służy temu aktywność miłosierdzia, kształcenie i przypomnienie o powołaniu do życia z Bogiem, co winno prowadzić do globalnej solidarności. Kościół nie oferuje też rozwiązań technicznych i nie podejmuje walki politycznej, aby realizować sprawiedliwość społeczną. Nie może bowiem ona być owocem Kościoła, lecz winna być realizowana przez politykę zgodnie ze słuszną zasadą autonomii rzeczywistości doczesnej.

Ks. prof. dr hab. Waldemar Irek w swojej prelekcji *Przełamanie etyki Benedykta XVI: od Logosu do etosu człowieka* odwołał się do charakteryzującej nauczanie papieskie hermeneutyki ciągłości, czyli sięgania do przeszłości, by zrozumieć współczesność. Wskazał także na wkład Benedykta XVI w apologię zdrowego rozsądku oraz ukazał rozdarcie pomiędzy etyką a epistemologią, polityką, gospodarką i życiem społecznym. Symbolicznymi postaciami są odpowiednio Kartezjusz, Machiavelli, Smith oraz Hobbes. Wobec tych zagrożeń dążyć należy do tego, by kultura nie zgubiła wartości i kryteriów zgodnych ze zdrowym rozsądkiem. Owo dążenie do

prawdy przejawia się natomiast w życiu zgodnym z naturą. Wykładowca ukazał też źródła normy moralnej w postaci eudajmonizmu, deontonomizmu oraz personalizmu, który przenika całą encyklikę. Ciekawym aspektem wykładu było ukazanie współczesnych trudności w definiowaniu człowieka, który z *homo sapiens* staje się *homo demens*.

Ostatnim wykładem było wystąpienie ks. prof. dra hab. Pawła Bortkiewicza TChr *Kapitał ludzki w gospodarce opartej na wiedzy. Inspiracje „Caritas in veritate”*. W nawiązaniu do nauczania Jana Pawła II zwrócono uwagę na ewolucję czynników rozwoju ekonomicznego od ziemi poprzez kapitał, a skończywszy na człowieku. Prelegent wskazał też na znaczenie kapitału ludzkiego, który tworzą zdolność do uczenia się oraz dzielenia wiedzą, co prowadzi do powstania gospodarki opartej na wiedzy. W tym kontekście nie można zapominać i o potrzebie budowania kapitału moralnego, na który składają się sprawiedliwość, aktywne czynienie dobra, powściągliwość, uczciwość i prawdomówność, wywiązywanie się z umów, wzajemność oraz pamięć o obowiązkach. Wykładowca podkreślił, że Kościół ma świadomość roli wiedzy, dlatego postuluje nowe rozwiązania w poszanowaniu praw i integralnej wizji człowieka. Takie rozwiązania może zapewnić wiedza oparta na nauce. Kolejną częścią wykładu było ukazanie cech gospodarki opartej na wiedzy, do których zaliczają się dominacja, niewyczerpalność, symultaniczność oraz nieliniowość jej uwarunkowań w postaci konkurencyjności oraz innowacyjności. Ks. Bortkiewicz w świetle encykliki ukazał też zagrożenie w postaci nowego neokolonializmu, który prowadzi do wykluczenia z dostępu do wiedzy. Odpowiedzią na to winna być solidarność i pomocniczość oraz pamięć o tym, że największym bogactwem jest człowiek.

Tematyka jubileuszowych XXV Bydgoskich Dni Społecznych dotyczyła z całą pewnością niezwykle aktualnych kwestii społecznych. Wśród prelegentów znaleźli się wybitni znawcy problematyki społecznej z Polski i innych krajów europejskich, co sprawiło, że konferencja cieszyła się sporym zainteresowaniem. Organizatorom pozostaje życzyć, by przygotowali kolejne sympozja inspirowane m.in. myślą Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, które wpisywać się będą w znaczącą tradycję bydgoskiej refleksji nad problematyką społeczną.